

**„DORIN TUDORAN: «A FI SAU A NU FI
UN POET POLITIC»?»**

*Daniel Florin DINCĂ, prof. dr.
Școala Gimnazială „Chetriș”, Bacău*

Cea din urmă propoziție a microeseului lui Doinaș – „*O zi în natură, o zi în istorie*” – este: „*În ultimă analiză, Respirație artificială e un remarcabil volum de poezie politică, denunțând în principal una din demoniile lumii moderne: «arta» de a inventa dușmani, pentru simpla plăcere de a-i lichida.*” [p. 249], în care pentru prima oară se utilizează sintagma „*poezie politică*” în dreptul unui volum de versuri al lui Dorin Tudoran, asta întâmplându-se chiar în anii de glorie ai naționalismului ceaușist.

Ce l-a făcut pe Doinaș să își încheie, cu propoziția de deasupra, insuperabila pledoarie despre volumele *O zi în natură* (1977) și *Respirație artificială* (1978)? Să fi fost ea, zisa propoziție, accentul mai apăsător așezat pe ceea ce s-a rostit ori mai degrabă pe ceea ce nu fusese formulat la vedere din pricina contextului socio-politic șaptezecist? Oare Doinaș își îndemna cititorii să treacă dincolo de cuvintele sale, să îi substituie generalului ingurgitabil (vezi „*demoniile lumii moderne*”) particularul autohton, ferin, pe care îl clocea în sângele ei mefitică dictatură ceaușistă?

Pentru criticul literar Dumitru Micu, Tudoran rămâne „*cel mai aprig și curajos contestatar din ultimii ani ai deceniului opt*” [p. 363], care, din pricina luptei cu sistemul, a „*emigrat în 1980 în Statele Unite*”, o eroare de situație temporală, drept urmare să îl corijăm pe sus-numitul istoric literar. Tudoran a părăsit România pe 24 iulie 1985, după ce solicitase să i se aprobe cererea de expatriere, depusă la 7 aprilie 1984, și după ce făcuse greva foamei între 25 aprilie 1985 și 6 iunie 1985. În 1980, autorul *Respirației artificiale* trăia în țară și avea să publice, în circumstanțe pe care nu le discutăm acum, cărțile *Nostalgii intacte* (Eminescu, 1982) și *Adaptarea la realitate* (Dacia, 1982).

Pe când unele „*versuri polemice le păreau irelevante comentatorilor*”, ele fiind „*simplă frondă, paradă de agresivitate*”, când „*majoritatea poemelor nu doar din culegerile citate, ci și din cele următoare*” erau consonante „*mai mult cu poezia pură decât cu cea militantă*”, excepția avea să se materializeze prin *Respirație artificială*, care vehicula o „*poezie politică (anticomunistă, firește), dar – bineînțeles – nu în expresie fățișă, ci aluzivă și parabolică*” [D. Micu, p. 363].

După cum se instalează în real, Virgil Ierunca distingea două tipuri de poeți, ai turnului de fildeș, adică poeți ai absenței, și ai Turnului Babel, adică

poeți ai prezenței. Primii dau satisfacție contextului brutal, oferind, celor ce îi supraveghează „părintește”, ocazia mulțumirii de sine. Cuminența condeierilor turnului de fildeș se vede ca proces de sumisiune față de Putere, pe care n-o incomodează, ci o slujesc chiar nevrând: „*Poeții epigonici ai absenței sunt decorul de lux al contextului și cum nu pun probleme, cetatea nu numai că-i tolerează, dar îi și onorează. În felul acesta puterea își făurește un alibi decorativ: totul e în ordine. Avem și noi poeții noștri!*” [Virgil Ierunca, p. 110]

În opoziție cu poeții absenței, în cetate lucrează poeții prezenței, ai Turnului Babel, niște solitari și taciturni, niște sarcastici și nefericiți, niște revoltați și mistuiți de modernitate. Dorin Tudoran se numără printre ei, în figura lui concentrându-se exemplar cele mai multe dintre atributele definiției ale poezilor prezenței: „*În acest «realism» – confluență a contrariilor și contradicțiilor – se rotunjesc câteva figuri, pe cât de aparent negative, pe atât de stenic-existențiale: distanța ca sfidare a evidențelor, sarcasmul ca muzică a conștiinței și, bineînțeles, revolta – revolta ca pâinea cea de toate zilele a poezilor mușcați de modernitate. (...) Toți acești poeți, descumpănitori, «realiști», anunță prezența necesară ce face joncțiunea între poezie și adevăr, între cânt și interogație, între demisie și demnitate. Fiindcă se poate vorbi de o demnitate a poeziei, de o responsabilitate a poetului, mai ales când cetatea e asediată de inerțiile omogenizante ale consensului nediferențiat.*” [V. Ierunca, p. 111]

De-acum, odată cu vol. *Respirație artificială* și „*La vie en rose*” (din *Pasaj de pietoni*), conștient fiind de ceea ce se întâmplă cu Puterea și cu societatea, cu sine și cu poezia, Dorin Tudoran își anunță cititorul – pe care vrea să și-l fidelizeze, într-o complicitate particulară, oferindu-i o motivație pentru evoluția de la *Mic tratat de glorie* la *Pasaj de pietoni* – că, sub presiunea exteriorului agresiv, a depășit scriitura calofilă, realul somând poemul să i se supună, să se schimbe radical: „*Tânjesc să mai scriu / o poezie / ca-n vremea adolescenței: / purtându-mă frumos / cu preafrumoasele cuvinte / așezându-le – cu grijă / în sicriile lor scumpe / de diamant / ca-ntr-un tabel / al lui Mendeleev / vătuindu-le / împotriva frigului / croindu-le cămăși / de borangic / împotriva zăpușelii. Dar / deschizând ochii văd: / bulldogi / rânjind la mine / colți aburiți / de sânge / și degetele drepte mele / zdrențuite; / în cealaltă mână / strâng disperat / unealta hingherului / (ce bine că sunt / ambidextru!) / strâng disperat / unealta hingherului / și privesc viitorul / cu încredere, / cu nerușinată încredere!*” (D.T., „*Confesiune*”)

Această „*Confesiune*” din *Pasaj de pietoni* – pe care o citează Virgil Ierunca în „*Dorin Tudoran și revolta evidențelor*” (1980) și Laurențiu Ulici, în *Literatura română contemporană, I – Promoția 70* (1995) – are o dublă funcție, ca artă poetică. Pe de o parte, „*Confesiune*” plasează – în prim-plan – luciditatea eului creator care se supraveghează în actul enunțării, făcându-și publică evoluția, iar, pe de altă parte, îl contrapune pe Dorin Tudoran celor ce

au căzut sub vraja Puterii, deci „negustorilor de râme”, manufacturierilor de partid: „*Ultimele versuri conjugă procesul dintre învingerea vremelnică a poetului și voința sa de a continua trânta cu realitatea, cu cei ce o poleiesc și-o poluează, cu «poeții de azbest», de pildă, pe care-i strivește sub apostrofa sa vocativă: «Voi / nu veți lua foc / în vecii vecilor / căci sângele vostru / e o leșie / mirosind a editoriale! // Voi / nu veți face umbră / nici unui pământ / căci mușchii voștri / au putrezit sub plapuma dogmelor!»*” [V. Ierunca, pp. 113–114]

Cu toate că nu citează decât fragmentar „*Poeților de azbest*”, renunțând, nu înțelegem de ce, la versurile: „*Voi / nu veți muri / niciodată / – Nepieritorilor! – / căci / de fapt / când ați trăit voi / alde Necesias / alde Lychesias – / Servum pecus!*”, Virgil Ierunca vede cum atitudinea eului poetic ia forma sarcasmului care „*crește până la un fel de epopee a deriziunii*” [V. Ierunca, p. 114].

Cel ce lecturează poezia lui Dorin Tudoran ajunge în fața aceleiași întrebări aparent gordiene: este ori nu Tudoran un poet politic? Răspunsul lui Virgil Ierunca, în opoziție cu părerea lui Dumitru Micu, este negativ: „*Poet al prezenței, poet «angajat», Dorin Tudoran nu ocolește nimic. El e un martor stingheritor doar pentru «poeții de azbest» ori pentru «traficantii de râme». Dorin Tudoran nu este – în definitiv – un poet politic. Ci numai unul adevărat. (...) Poetul modern auscultă «sufletul lucrurilor care bate răzbunător» și trage consecințele. Le-au tras și Rimbaud, și Lautréamont, și Ezra Pound, și Antonin Artaud, și Dylan Thomas. Poezie de divorț existențial, muiată în «ploaia de mercur» a fracturării tuturor conformismelor.*” [V. Ierunca, p. 115]

Când și-a pregătit antologia *Tânărul Ulise*, Dorin Tudoran – alcătuiind selecția de referințe critice – a reținut părți din articolul „*Evoluția unui poet*”, pe care Nicolae Manolescu îl publicase în „*România literară*” (nr. 10/1980). Din ceea ce s-a preluat în *Tânărul Ulise*, extragem: „*Respirație artificială și recentul Pasaj de pietoni (admirabil ilustrat grafic de Vasile Olac) conțin, într-o parte a lor, și un cu totul alt tip de poezie, pe care o cred cea mai autentică și modernă de până astăzi a lui Dorin Tudoran. (...) Noutatea, în timpul din urmă, o constituie poeziile cu aspect de parabolă și cu temă morală sau socială, ce ating un punct major de interes în ciclul (și în poemul cu acest nume) La vie en rose din Pasaj de pietoni. (...) Poezia lui Dorin Tudoran s-a asprit considerabil și a adoptat un ton aproape dur. (...) Poezia se apropie acum de formele discursului și ale poeziei zilnice, e neglijentă, batjocoritoare, declarativă, dialogată, epică, directă, alegorică, nervoasă și enervată.*” [N. Manolescu, pp. 346–347]

În *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, N. Manolescu – în paginile consacrate lui D. Tudoran – s-a bazat pe „*Evoluția unui poet*”, făcând foarte mici retușuri și adaosuri, cum se observă citind comparativ: „*Respirație artificială și [a. ...] Pasaj de pietoni (admirabil ilustrat*

grafic de Vasile Olac) conțin, într-o parte a lor, și un cu totul alt tip de poezie, pe care o cred cea mai autentică și modernă a lui Dorin Tudoran. (...) Noutatea, în timpul din urmă, o constituie poeziile cu aspect de parabolă și cu temă morală sau socială, ce ating un punct major de interes în ciclul (și în poemul cu acest nume) *La vie en rose* [b. ...]. Poezia lui Dorin Tudoran s-a asprit considerabil și a adoptat un ton aproape dur. (...) Poezia [este acum curat politică și] se apropie [c. ...] de formele discursului și ale prozei [d. ...] zilnice, e neglijentă, batjocoritoare, declarativă, dialogată, [e. ...] directă, [f. ...] nervoasă și enervată.” [N. M., p. 1093]

Prima concluzie („Dorin Tudoran **nu este** – în definitiv – **un poet politic**.”), a lui Virgil Ierunca, din „Dorin Tudoran și revolta evidențelor” (1980), și cea de-a doua („Poezia **este acum curat politică**...”), a lui N. Manolescu, din *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* (2008), nu din „România literară” (nr. 10/ 1980), de unde „Evoluția unui poet” avea să treacă în *Literatura română postbelică – Lista lui Manolescu – I. Poezia* (2001), sub titlul „Pasaj de pietoni”, evidențiază dubla rostire a spiritului critic, dacă îl avem în vedere, în primul rând, pe Manolescu.

Cum să ne explicăm saltul interpretativ de la *nonpolitic* la *politic*? Mai puțin printr-o mai bună cântărire a obiectului poetic? Mai mult prin schimbările care s-au petrecut, după 1990, în societatea românească, unde libertatea criticului literar nu se mai întâlnește cu cizma poliției politice, în ghearele căreia se frământaseră existența și poezia lui Dorin Tudoran, în care judecătorii fenomenului artistico-literar, profesioniștii, nu se mai văd obligați „să facă veritabile loopinguri pentru a nu produce, prin comentariul lor, un act de delațiune” [Laurențiu Ulici, p. 69].

Alăturând propoziției doinașiene: „În ultimă analiză, Respirație artificială e un remarcabil volum de poezie politică, denunțând în principal una din demoniile lumii moderne: «arta» de a inventa dușmani, pentru simpla plăcere de a-i lichida”, enunțul: „Nemaifiind numai bucurie a spiritului și prilej de exersare a imaginației în frumoase volute stilistice, poezia e acum pentru Dorin Tudoran o armă a purificării morale și un mod al demnității intelectuale în impactul cu existența social-istorică” [L. U., p. 118], ne întrebăm dacă semnatarii lor, Doinaș și Ulici, vor fi având mai multe de spus, dar nu au făcut-o din cauza cenzurii, evitându-se focalizarea atenției „organelor” asupra lui D. Tudoran, aceștia trăind și ei starea de insecuritate în care aluneca oricine nu se supunea cultului „Cizmarului General”, una dintre „maladiile rușinoase, nedemne de acest secol” [D. Tudoran, în vol. *Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, p. 531].

Reprivind înspre trecutul predecembrist, reținem că opera literară, interpretarea profesionistă și lectura de ocazie încercau – în caz că agenții literari (autor, comentator și cititor) reușeau să trăiască în acord cu ei înșiși, nu după rețeta supraviețuirii prin oportunism – să eludeze vigilența cinegetică,

obtuzitatea și vendeta zelatorilor Puterii. Arta veritabilelor loopinguri ale interpretării părea să fie instrument protectiv, lectura aspirând să fie formă de insumisiune socio-politică, eticul și esteticul fraternizând într-o cetate în derivă, care avea mai puțin nevoie de vrăjile imaginarului, ci mai mult de fapte, de conștiințe insuperabile în odiseea redresării morale: „În exercițiul lecturii, cititorul își formase un foarte acut simț al detectării adevărului cel adevărat ascuns sub frazeologia neutră sau conformistă a textului literar. Latura propriu-zis estetică a unei cărți trecea în umbra laturii așa-zicând etice, impactul moral, iar nu cel estetic decidea prestigiul unei cărți, ca să nu spun valoarea ei. (...) Poate că niciodată n-a fost lectura literară o formă de protest și, totodată, un prilej de defulare ca în anii optzeci.” [L. U., p. 69]

Că poetul, criticul și cititorul formau, uneori, o triadă imbatabilă – primul specializându-se în negoțul cu „șopârle” literare, al doilea fiind un abil comentator al discursului dual, iar al treilea, cititorul, alăturându-se celor doi, în calitate de colecționar de „șopârle”, într-un act de cooperare conspirativă, protectoare – nu a reprezentat nici înainte de 1990 și nu constituie nici după 1990 vreun mare secret, așa cum rezultă și din spusele postdecembriste al lui Dorin Tudoran: „Am recitat de curând unele comentarii critice la Respirație artificială și Pasaj de pietoni. Este un spectacol extraordinar să vezi cum, într-un limbaj fatalmente esopic, comentatorii încercau, pe de o parte, să nu se expună furiei organelor ușor de iritat, iar pe de altă parte, să nu fie nedrepte cu volumele respective, să semnaleze măcar, dacă nu chiar să comenteze deschis, în ce constau ruptura, noutatea, agresivitatea lor. Chiar am discutat, de curând, cu Laurențiu Ulici despre un asemenea text al său, care chiar m-a emoționat la aproape două decenii de la scrierea lui.” [D. Tudoran, în „Convorbiri literare”, 8/8/1999]

Că „Marele merit al acestor poeme violent-acuzatoare e – paradoxal – lipsa lor de militantism propriu-zis politic.” [I.B. Lefter, p. 11] este dificil, dacă nu imposibil, să poți accepta fără de rezerve. Lui D. Tudoran – luptându-se cu Puterea, cu instituțiile, cu fobiile și cu interdicțiile ei – nu i-a trecut prin minte că ar fi trebuit să toarne în rime vreun program politic de mântuire a României, pe puncte, pentru că doar astfel ne-ar fi oferit temeuri să îi așezăm pe frunte cununa poetului politic, fără să tot pertractăm azi.

Dar „Tudorache”, „blestematul ăla de poet”, ce a făcut? S-a ținut de fleacuri! Scriindu-i scrisori lui Ante Pavelici (de Scornicești), s-a încăpățânat să își păstreze ochii pe care haidamacii lui I. Vlad și N. Pleșiță îi doreau scoși: „«Idioților, / dar ochii lui, / ochii blestematului ăluia / de poet, / unde sunt? / Neisprăviților, / nu sunteți buni de nimic!» // și-n același timp / cu-o năpraznică lovitură de picior / răstoarnă panerul de răchită: / iarba pare o imensă masă de biliard / răvășită – / bile / multe bile albe / însângerate / numai bila roșie lipsește; / Ante Pavelici a avut / încă o zi proastă – / poate mâine, cine știe?” [D. T., „Mâini de pianist”, în Pasaj de pietoni, pp. 30–31]

Cum acela care în 1984 se considera „ostatic politic”, chiar asta și fiind, să nu fie judecat drept poet antisistem? Cum cel ce, în primăvara lui 1985, notase în jurnal: „Încă o dată la Procuratură. (...) Sunt amenințat, și mai apăsător, cu detalii: pușcăriile; nu mai plec niciodată, nici la Brăila; nu mai ies om din pușcărie etc. Dar nimeni nu-mi arată legea și paragraful care spune: «Greva foamei constituie o infracțiune penală.»” [D.T., în vol. *Kakistocrația*, p. 20] să nu intre în galeria acelor spirite a căror nobilă revoltă împotriva totalitarismului ne face să ne simțim mai întregi și mai demni, mai curați și mai buni, deși partea lor de câștig se cântărește doar în fericirea de-a fi supraviețuit: „Ca să nu mai spun că, în cazul meu, datorită unor împrejurări de care încerc să uit, important a fost că am rămas în viață. Aș fi putut sfârși, foarte ușor, ca Gheorghe Ursu sau atâția alții.” [D.T., în „Convorbiri literare”, 8/8/1999]

Bibliografie

1. Dorin Tudoran, *Pasaj de pietoni*, Editura Cartea Românească, București, 1979
2. Dorin Tudoran, *Tânărul Ulise*, Editura Polirom, Iași, 2000
3. Dorin Tudoran, *Kakistocrația*, Editura Arc, Chișinău, 1998
4. Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, Editura Polirom, Iași, 2010
5. Ștefan Aug. Doinaș, Dorin Tudoran, *O zi în natură, o zi în istorie*, în vol. *Lectura poeziei*, Editura Cartea Românească, București, 1980
6. Dumitru Micu, Dorin Tudoran, în *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I.O., București, 2000
7. Virgil Ierunca, Dorin Tudoran și revolta evidențelor, în vol. *Subiect și predicat*, Editura Humanitas, București, 1993
8. Nicolae Manolescu, Dorin Tudoran, în *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
9. Laurențiu Ulici, Dorin Tudoran, în *Literatura română contemporană. I – Promoția 70*, Editura Eminescu, București, 1995
10. Ion Bogdan Lefter, Poezia „omului revoltat”, în vol. Dorin Tudoran, *Viitorul facultativ / Optional Future*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999